

حمایت از حق بر سلامت در دعاوی سرمایه‌گذاری ناشی از بیماری‌های فراگیر جهانی با تکیه بر کووید-۱۹

محمدعلی بهمنی*

علی شهبازیان**

چکیده

اقداماتی که دولت‌های میزبان سرمایه‌گذاری به منظور مقابله با بیماری‌های فراگیر جهانی از جمله کووید-۱۹ انجام می‌دهند، اگرچه برای حفظ سلامت عمومی جامعه حیاتی هستند اما ممکن است منجر به طرح دعاوی متعدد توسط سرمایه‌گذاران خارجی و صدور حکم به پرداخت خسارات هنگفتی شود که توانایی دولت میزبان برای حفظ سلامت عمومی افراد جامعه را بسیار محدود می‌نماید. با توجه به اینکه تعداد قابل توجهی از معاهدات سرمایه‌گذاری فاقد شرط استثنای مربوط به سلامت عمومی هستند در بسیاری از دعاوی ناشی از بیماری‌های فراگیر جهانی، دولت‌های میزبان در چارچوب معاهدات سرمایه‌گذاری امکان معافیت از مسئولیت اقداماتی که برای مقابله با بیماری‌ها انجام داده‌اند را نخواهند داشت. از آنجا که محدود نمودن دولت میزبان به دفاعیات موجود در معاهدات سرمایه‌گذاری به معنای غلبه آشکار منافع سرمایه‌گذار بر منافع دولت میزبان و نادیده گرفتن سلامت عمومی افراد جامعه است، این مقاله با روش اکتشافی و با مراجعه به اسناد مرتبط در حقوق بین‌الملل و رویه داوری به بررسی این مسئله می‌پردازد که در صورت سکوت معاهدات سرمایه‌گذاری، به منظور حمایت از حق بر سلامت افراد، چه دفاعیاتی بر اساس حقوق بین‌الملل برای دولت میزبان ممکن خواهد بود و الزامات استناد دولت میزبان به هر یک از این دفاعیات چه خواهد بود.

* استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

ma-bahmaei@sbu.ac.ir

** دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل، دانشگاه تهران

ali.shahbazian@hotmail.com

کلیدواژه‌گان

اصل اختیارات سیاست‌گذاری، دفاع عرفی ضرورت، بیماری کووید-۱۹، حق بر سلامت، حقوق بین‌الملل بشر.

مقدمه

جامعه جهانی از دیرباز تا کنون با بیماری‌های فراگیر مختلفی مواجه بوده است. بیماری‌های طاعون^۱، آنفولانزا^۲، سارس^۳، ابولا^۴ و ایدز^۵ هر کدام ابتدا از منطقه کوچکی آغاز شده و سپس به دلیل افزایش ارتباطات جهانی در سرتاسر جهان منتشر شده و موجب پیامدهای جبران‌ناپذیری بر سلامت افراد و همچنین اقتصاد جوامع شده‌اند. پیدایش ویروس کرونا^۶ و بیماری اخیر کووید-۱۹^۷ نیز یک بحران بهداشتی و اقتصادی بی‌سابقه در تمام دنیا بوده است. در چنین بحرانی، دولت‌ها بنا بر وظیفه خود مبنی بر حفظ سلامت عمومی جامعه، از یک سو تلاش نموده‌اند تا از طریق قرنطینه و سایر محدودیت‌های سخت‌گیرانه این بیماری را مهار نمایند و از سوی دیگر در تدارک غذا، تجهیزات پزشکی و تأمین خدمات پزشکی برای مردم بوده‌اند. در راستای مقابله با این بیماری و پیامدهای بی‌سابقه آن، عموم دولت‌ها قرنطینه، بستن مرزها، تعلیق پرداخت وام، تعلیق پرداخت بهای خدمات عمومی، تعطیلی کسب و کارهای غیرضروری و کنترل صادرات را اعمال نمودند و در این راستا بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی تعطیل شدند. دولت اسپانیا^۸ و ایرلند^۹، بیمارستان‌ها و کلینیک‌های خصوصی را ملی نموده، مدیریت خدمات بهداشتی خصوصی را به دست گرفته و تجهیزات پزشکی را به نفع دولت توقیف کردند. در فرانسه، دولت ماسک‌های طبی را توقیف نمود^{۱۰} و صادرات تجهیزات پزشکی را ممنوع اعلام کرد^{۱۱}. دولت ایتالیا صادرات دستگاه‌های تنفسی را ممنوع اعلام نمود و همه خدمات بهداشتی و پزشکی خصوصی و تجهیزات آن‌ها را در

1. Plague
2. Influenza
3. Severe acute respiratory syndrome (SARS)
4. Ebola
5. Acquired Immune Deficiency Syndrome (AIDS)
6. Corona Virus
7. COVID-19
8. David Matthews, "Spain nationalizes private hospitals to combat coronavirus outbreak", *New York Daily News*, (2020).
9. Simon Harris, "Private hospitals will be made public for duration of coronavirus pandemic", *The Journal Publication*, (2020).
10. Espinoza, Javier, "European Commission Warns Member States on Mask Export Ban", *Financial Times*, (2020).
11. Daily Sabah, "France Seizes Millions of Masks, Gloves intended for Spain and Italy", *Daily Sabah with Wires*, (2020).

اختیار خود گرفت^۱. دولت ایالات متحده آمریکا طبق قانون تولیدات دفاعی، تجهیزات بهداشتی که توسط سرمایه‌گذاران خارجی تولید شده را به نفع دولت توقیف کرد و برخی از شرکت‌ها را موظف به تولید ماسک و تجهیزات تنفسی نمود^۲. برخی کشورها از جمله هند^۳، صادرات تجهیزات پزشکی و دارو را ممنوع کرده و برخی دیگر مانند روسیه^۴، ویتنام^۵ و کامبوج^۶ برای صادرات مواد غذایی محدودیت قائل شدند. اتحادیه اروپا از کشورهای عضو درخواست نمود تا از پذیرش سرمایه‌گذاری‌های خارجی جدید که بر تأمین تجهیزات یا مواد بهداشتی مورد نیاز شهروندان اثر منفی می‌گذارد خودداری نمایند^۷. می‌توان گفت که هیچ‌کدام از صنایع حتی بخش بانکداری از این قاعده مستثنی نبوده است، بسیاری از کشورها مانع از دریافت وام و بهره از بدهکاران توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری خصوصی شدند، برای مثال در ایران کسانی که وام قرض‌الحسنه دریافت کرده بودند و یا در صربستان تمامی بازپرداخت کنندگان وام تا سه ماه از بازپرداخت اصل و بهره وام معاف شدند^۸.

سرمایه‌گذار خارجی و دولت متبوع وی به خوبی از این واقعیات آگاهی دارند که در خلال پروژه‌های سرمایه‌گذاری طولانی مدت امکان بروز شرایط فوق‌العاده و غیرعادی در کشور میزبان وجود دارد^۹ و اقدامات فوق‌الذکر برای حفظ سلامت عمومی جامعه حیاتی هستند، با این وجود، این اقدامات ممکن است منجر به طرح دعاوی متعدد توسط سرمایه‌گذاران خارجی شود.

1. Ashurst, "Law Decree No 18 of 17 March 2020", *Cura Italia Decree*, (2020).
2. Kraus, Lawrence ET. Al., "Government Seizure of Medical Supplies from Health Care Providers- Is It Legal?", *Foley & Lardner LLP*, (2020).
3. Singh, Rajesh Kumar, "India bans all exports of virus drug often touted by Trump", *Bloomberg*, 2020.
4. Medetsky, Anatoly, "Virus puts risk of Russian wheat-export curbs back in focus", *Bloomberg*, 2020.
5. Vu, Khanh, "Vietnam's ban on rice exports still in force, government may set limit: traders", *Reuters*, 2020.
6. Johnson, Kay, "Cambodia to ban some rice exports April 5 due to coronavirus", *Reuters*, 2020.
7. European Commission, "Guidance to the Member States concerning foreign direct investment and free movement of capital from third countries, and the protection of Europe's strategic assets, ahead of the application of Regulation (EU) 2019/452 (FDI Screening Regulation)", 2020.
8. Aleksandar Vasovic, "Serbia introduces 90-day moratorium on loan payments", *Reuters*, (2020).
۹. حسینی، به آذین، دولت و سرمایه‌گذاران خارجی: استانداردهای بین‌المللی، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های شهر دانش، ۱۳۹۰، ص ۱۵۸.

سرمایه‌گذاران خارجی می‌توانند با استناد به معاهده سرمایه‌گذاری بین دولت متبوع خود و دولت میزبان، ادعا نمایند که حمایت‌های مندرج در این معاهده از سوی دولت میزبان نقض شده است و مطالبه جبران خسارت نمایند. با توجه به اینکه دولت‌های میزبان در صورت شیوع گسترده بیماری‌های فراگیر جهانی، ملزم می‌شوند که تمام منابع خود را به مقابله همه جانبه با بیماری اختصاص دهند، رسیدگی به دعاوی سرمایه‌گذاری و پرداخت خسارات هنگفت می‌تواند بر توانایی دولت برای حفظ سلامت عمومی افراد جامعه بسیار تاثیرگذار باشد. به همین جهت، در نسل جدید معاهدات سرمایه‌گذاری، دولت‌ها اقداماتی را که برای حفظ نظم عمومی، امنیت ملی و سلامت عمومی جامعه ضروری است از شمول تعهدات خود مستثنی می‌نمایند. این اقدامات تحت عنوان «شرط استثنا^۱» در معاهدات سرمایه‌گذاری ذکر می‌شوند و در بعضی از متون حقوقی از آن‌ها به عنوان «اعمال منع نشده^۲» یاد شده است. چنانچه این استثنائات در معاهده سرمایه‌گذاری پیش‌بینی شده باشند، دولت میزبان می‌تواند برای توجیه اقداماتی که برای مقابله با شیوع بیماری‌های فراگیر جهانی از جمله کووید-۱۹ انجام داده و موجب ورود خسارت به سرمایه‌گذار خارجی شده است به آن‌ها استناد نماید و از جبران خسارت سرمایه‌گذار معاف گردد؛ اما نکته حائز اهمیت آن است که شمار قابل توجهی از معاهدات سرمایه‌گذاری فاقد شرط استثنای مربوط به سلامت عمومی هستند^۳ و چنانچه این معاهدات مستند طرح دعاوی سرمایه‌گذاران قرار بگیرند، دولت‌های میزبان در چارچوب معاهدات سرمایه‌گذاری، امکان دفاع از اقداماتی که برای جلوگیری از شیوع بیماری‌های فراگیر انجام داده‌اند را نخواهند داشت. واقعیت آن است که محدود نمودن دولت میزبان به دفاعیات موجود در حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری به معنای غلبه آشکار منافع سرمایه‌گذار بر منافع دولت میزبان و نادیده گرفتن سلامت عمومی افراد جامعه خواهد بود.

1. Exception Clause

2. Non-Precluded Measures

3. Newcombe, Andrew, "General Exceptions in International Investment Agreements, *Draft Discussion Paper Prepared for BIICL Eighth Annual WTO Conference*, (2008), pp. 4, 6.

«کنوانسیون وین راجع به حقوق معاهدات» که بر معاهدات سرمایه‌گذاری نیز حاکمیت دارد و در دعاوی سرمایه‌گذاری متعددی مورد استفاده قرار گرفته^۱، در ماده ۳۱ که ناظر به قواعد مربوط به تفسیر معاهدات است، بیان داشته که در تفسیر مفاد یک معاهده، باید به قواعد مرتبط حقوق بین‌الملل که در رابطه طرفین معاهد قابل اعمال است نیز توجه نمود^۲. مطابق این ماده، در دعاوی سرمایه‌گذاری علاوه بر مفاد معاهدات سرمایه‌گذاری، طرفین دعوا و همچنین دیوان داوری می‌توانند به قواعد حقوق بین‌الملل عرفی و سایر منابع حقوق بین‌الملل که در ماده ۳۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری^۳ ذکر شده استناد نمایند. در تفسیر معاهدات سرمایه‌گذاری انتظار می‌رود که تمامی مراجع رسیدگی از اصول و قواعد مندرج در کنوانسیون وین تاسی نمایند^۴. ماده ۴۲ کنوانسیون ایکسید نیز مقرر می‌دارد که دیوان دعوی را مطابق قانونی که مورد تراضی طرفین قرار گرفته است، رسیدگی می‌نماید و در صورتی که توافقی در این مورد نباشد، بر مبنای قانون کشور معاهد طرف دعوی (شامل قواعد حل تعارض قوانین آن کشور) و نیز آن دسته از مقررات حقوق بین‌الملل که قابل اجرا باشد، تصمیم خواهد گرفت^۵. با توجه به مفاد این ماده، در تفسیر یک معاهده سرمایه‌گذاری نمی‌توان تنها به اصول و قواعد حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری بسنده نمود، بلکه همه قواعد قابل اعمال حقوق بین‌الملل نیز می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین، دولت میزبان برای توجیه اقدامات خود در زمینه حفظ سلامت عمومی صرفاً محدود به قواعد حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری نیست، بلکه می‌تواند به همه قواعد و استانداردهای حقوق بین‌الملل در خصوص حق بر سلامت استناد نماید، همان‌طور که سرمایه‌گذاران خارجی و دیوان‌های داوری بارها در راستای اثبات مسئولیت دولت‌ها به قواعد موجود در منابع مختلف حقوق بین‌الملل استناد کرده‌اند^۶. از جمله منابعی که دولت‌های میزبان در دعاوی سرمایه‌گذاری

1. Weeramantry, Romesh, *Treaty Interpretation in Investment Arbitration*, Oxford University Press, 2012, p.145.

2. Vienna Convention on the law of treaties, 1969, Art. 31 (3) (c).

3. Statute of the International Court of Justice, Art. 38.

۴. پیران، حسین، *مسائل حقوقی سرمایه‌گذاری بین‌المللی*، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۳، ص ۱۱۴.

5. ICSID Convention on the settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States, 1966, Art. 42.

6. Douglas, Zachary, "The MFN Clause in Investment Arbitration: Treaty Interpretation off the Rails," *Journal of International Dispute Settlement*, Vol.2, No. 1, 2011, pp. 109-110.

ناشی از بیماری‌های فراگیر جهانی در مقام دفاع از خود می‌توانند برای معافیت از مسئولیت به آن‌ها استناد نمایند، قواعد مندرج در طرح مواد کنوانسیون راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، اصل اختیارات سیاست‌گذاری^۱ و همچنین اسناد مربوط به حقوق بین‌الملل بشر و مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها است که به ترتیب در سه گفتار جداگانه به بررسی ماهیت و الزامات استناد به این اصول و اسناد در شرایط شیوع بیماری‌های فراگیر جهانی پرداخته خواهد شد.

۱. حمایت از حق بر سلامت در چارچوب طرح مواد کنوانسیون راجع به

مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها

معاذیر رافع وصف متخلفانه فعل دولت که به عنوان قواعد عرفی در طرح مواد کنوانسیون راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها انعکاس یافته است اگرچه در معاهدات سرمایه‌گذاری تصریح نمی‌شوند اما دولت‌های میزبان می‌توانند در مقام دفاع از خود در دعاوی سرمایه‌گذاری به آن‌ها استناد نمایند. در کلیه آرای صادره در قضایای مربوط به بحران مالی آرژانتین، دیوان‌های داوری، ویژگی عرفی معاذیر رافع مسئولیت دولت را مورد تأیید قرار داده‌اند. کمیسیون حقوق بین‌الملل در طرح مواد کنوانسیون راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، شش مورد از معاذیر رافع وصف متخلفانه فعل دولت‌ها که عبارت است از رضایت^۲، دفاع مشروع^۳، اقدامات متقابل^۴، فورس ماژور^۵، اضطرار^۶ و ضرورت^۷ را ذکر نموده است^۸. از میان موارد فوق‌الذکر تنها سه مورد فورس ماژور، اضطرار و ضرورت به منظور دفاع از اقدامات دولت در خصوص پیشگیری از گسترش بیماری‌های فراگیر از جمله کووید-۱۹ قابلیت استناد دارند که البته فورس ماژور و اضطرار در این زمینه با محدودیت‌هایی همراه هستند و در وضعیت شیوع بیماری‌های فراگیر، استناد به ضرورت برای دولت میزبان جهت معافیت از مسئولیت توجیه مناسب‌تری خواهد بود. بنابراین ذیلاً ابتدا به

1. Principle of Police Powers
2. Consent
3. Self Defense
4. Counter Measures
5. Force Majeure
6. Distress
7. Necessity
8. International Law Commission (ILC), Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (DARSIWA), 2001, Arts.20-25.

طور اجمالی به بررسی فورس ماژور و اضطرار پرداخته و سپس بر دفاع عرفی ضرورت متمرکز خواهیم شد.

۱.۱. دفاع فورس ماژور

هر زمان دولت خود را در وضعیتی ببیند که ایفای تعهد در آن ممکن نباشد، اصل فورس ماژور ممکن است اعمال گردد.^۱ جهت استناد به فورس ماژور به منظور معافیت دولت از مسئولیت، حصول شروط زیر ضروری است:^۲

- حادثه غیرقابل پیش‌بینی یا نیروی غیرقابل مقاومت وجود داشته باشد.
- حادثه توسط دولت میزبان غیرقابل کنترل باشد.
- حادثه به نحوی باشد که انجام تعهد را اساساً غیر ممکن سازد.
- دولت میزبان در ایجاد حادثه دخالتی نداشته باشد.

لازم به ذکر است که اثبات فورس ماژور برای دولت‌ها همیشه دشوار بوده است. شیوع بیماری کووید-۱۹ یک حادثه غیرقابل پیش‌بینی بوده که کنترل آن برای دولت‌ها با دشواری‌های بسیار همراه بوده است. همچنین دولت‌های میزبان در ایجاد این ویروس دخالتی نداشته و پیش‌بینی شیوع این بیماری نیز برای دولت‌ها ممکن نبوده است، اما با توجه به شرط سوم، دفاع فورس ماژور در مواردی که اجرای تعهدات معاهداتی بسیار دشوار می‌شوند مانند بحران اقتصادی یا سیاسی، قابل طرح نمی‌باشد و تنها در صورت غیرممکن شدن اجرای تعهد، دولت‌ها می‌توانند به این دفاع استناد نمایند. دیوان‌های داوری باید بررسی نمایند که آیا شیوع بیماری کووید-۱۹ انجام تعهدات مندرج در معاهدات سرمایه‌گذاری را دشوار نموده و یا غیر ممکن ساخته است. همچنین با توجه به اینکه ورود و شیوع ویروس در تمامی کشورها همزمان نبوده، کشورهایی که ویروس دیرتر به آنها سرایت کرده، می‌توانسته‌اند اقدامات لازم را به موقع اتخاذ کنند تا در برابر سرمایه‌گذاران ناچار به تخطی از تعهدات نگردند. به عبارت دیگر، توسل به فورس ماژور و شرایط

۱. دالزر، رودلف و کریستف شروتر، *اصول حقوق بین الملل سرمایه‌گذاری*، ترجمه: سید قاسم زمانی و به آذین حسینی، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵، ص ۲۷۷.
2. DARSIIWA, Art. 23.

تحقق آن در همه کشورهای هدف ویروس و محل حضور سرمایه‌گذاران خارجی به یک درجه نبوده و این امر نیازمند بررسی موردی توسط دیوان‌های داوری می‌باشد.

۱.۲. دفاع اضطرار

اضطرار به حالت خاصی اشاره دارد که در آن شخصی که اعمال او منتسب به دولت است، با یک وضعیت خطرناک، خواه برای شخص او یا در رابطه با اشخاص تحت مراقبت او مواجه باشد.^۱ این دفاع زمانی برای معافیت دولت میزبان از مسئولیت قابل استناد است که دارای شرایط زیر باشد:^۲

- خطری که جان انسان‌ها را تهدید کند وجود داشته باشد.
- میان اقدام‌کننده و افرادی که جان آن‌ها در خطر است، رابطه‌ای وجود داشته باشد.
- هیچ راه معقول دیگری برای مواجهه با تهدید موردنظر وجود نداشته باشد.
- حالت اضطرار به وجود آمده ناشی از عمل خود دولت نباشد.
- اقدامات صورت گرفته توسط دولت میزبان متناسب با خطر موجود بوده و خطر بزرگ تری را به وجود نیاورد.

در مورد شرط اول، بیماری کووید-۱۹ از آنجا که برای انسان‌ها خطر جانی به وجود آورده است، اقدامات دولت را توجیه می‌نماید. شرط دوم یعنی رابطه میان اقدام‌کننده (دولت میزبان) و انسان‌هایی که جان آن‌ها در خطر است (مردم آن سرزمین) محقق است و اقدام دولت را توجیه می‌کند. در مورد شرط سوم باید به صورت موردی بررسی شود که آیا دولت راه متعارف دیگری به جز اقدامی که موجب ورود خسارت به سرمایه‌گذاران خارجی شده، داشته است یا خیر. شرط چهارم نیز در مورد بیماری کووید-۱۹ باید به اثبات برسد که آیا قصور دولت موجب گسترش این بیماری شده است و یا دولت نقشی در آن نداشته است. در این خصوص نیز نظرات متفاوتی وجود دارد. در این مورد، چنانچه سرمایه‌گذار خارجی به کافی نبودن زیرساخت‌های بهداشتی و عدم تأمین تجهیزات کافی توسط دولت برای پیشگیری از گسترش بیماری استناد نماید، تضمینی

۱. عسکری، پوریا، *حقوق سرمایه‌گذاری خارجی در رویه داوری بین‌المللی*، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴، ص ۱۵۲.

2. DARSIIWA, Art. 24.

وجود ندارد که دولت بتواند کافی بودن اقدامات خود را به اثبات برساند. شرط پنجم نیز باید با توجه به اقدامات دولت میزبان به صورت موردی مورد بررسی قرار گیرد.

۱.۳. دفاع ضرورت

دولت‌ها می‌توانند برای توجیه اقداماتی که به منظور مقابله با بیماری‌های فراگیر انجام داده‌اند، به ماده ۲۵ طرح مواد کنوانسیون راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در مورد ضرورت متوسل شوند. حالت ضرورت، وضعیتی است که در آن تنها وسیله یک دولت برای حفظ منافع اساسی خود در برابر خطر شدید و قریب‌الوقوع، اتخاذ رفتاری مغایر با یک تعهد بین‌المللی نسبت به دولت دیگر است.^۱ این دفاع پس از وقوع بحران مالی آرژانتین بسیار مورد بحث و بررسی دیوان‌های داوری و دکتترین حقوقی قرار گرفته است. دولت‌ها برای توجیه عدم ایفای تعهدات بین‌المللی خود بر مبنای حالت ضرورت، ملزم به در نظر گرفتن شرایط بسیار مضیقی هستند.^۲ برای اینکه بتوان به دفاع ضرورت استناد نمود، شش شرط باید وجود داشته باشد.^۳

- خطر جدی و قریب‌الوقوع باشد.

- یکی از منافع اساسی کشور در معرض خطر باشد.

- اقدام دولت میزبان، منفعت اساسی دولت یا دولت‌های دیگر یا جامعه بین‌المللی را به خطر نینداخته باشد.

- اقدام دولت، تنها راه حفظ منفعت اساسی که در خطر است باشد.

- متن معاهده، طرفین را از توسل به ضرورت جهت توجیه نقض تعهدات خود منع نموده باشد.

- دولت در به وجود آوردن حالت ضرورت دخالت نداشته باشد.

در خصوص شرط اول و دوم، باید توجه داشت که دیوان‌های داوری روش‌های مختلفی برای احراز ضرورت به کار می‌برند و برخی از آن‌ها معیارهای سخت‌گیرانه‌ای برای احراز ضرورت دارند. به عنوان مثال در پرونده «سیمپرا علیه آرژانتین» دیوان معیار تشخیص ضرورت در مورد

۱. مستقیم، بهرام و مسعود طارم سری؛ *مسئولیت بین‌المللی دولت*، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷، ص ۱۸۷.

۲. ناصری لاریجانی، نغمه، *تعامل میان حقوق معاهدات و حقوق مسئولیت بین‌المللی در توجیه عدم*

ایفای تعهدات بین‌المللی، مجله حقوقی بین‌المللی، سال بیست و هفتم، شماره ۴۲، ۱۳۸۹، ص ۲۵۱.

3. DARSIIWA, Art. 25.

بحران اقتصادی را در خطر بودن موجودیت و استقلال کشور دانست.^۱ در دعاوی شرکت «إل جی آند ئی علیه آرژانتین»، دیوان داوری، بحران اقتصادی شدید را به عنوان یک خطر جدی شناسایی کرد که میتواند منافع اساسی کشور را به خطر بیندازد.^۲ سلامت عمومی نیز در بسیاری از دعاوی سرمایه‌گذاری از جمله پرونده «نشال گرید علیه آرژانتین» به عنوان یک منفعت اساسی پذیرفته شده است.^۳ براساس طرح مواد کنوانسیون راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها و همچنین رویه داوری، منافع اساسی یک کشور طیف وسیعی از جمله محیط زیست، اقتصاد و سلامت را در برمی‌گیرند. بنابراین، شیوع ویروس کرونا یک خطر جدی و قریب الوقوع بوده که چندین مورد از منافع اساسی کشور میزبان از جمله سلامت عمومی، امنیت ملی، حقوق بشر و منافع اقتصادی را در معرض خطر قرار داده و در نتیجه استناد دولت میزبان به ضرورت جهت معافیت از مسئولیت را توجیه می‌نماید.

در خصوص شرط سوم لازم به توضیح است که دیوان‌های داوری ترجیح منافع اساسی کشور میزبان را نسبت به منافع سرمایه‌گذار پذیرفته‌اند، لذا در مورد بیماری کووید-۱۹ احتمال نمی‌رود که دیوان‌های داوری منافع سرمایه‌گذاران را به سلامت عمومی یک جامعه ترجیح دهند.

در خصوص شرط چهارم، دولتی که به ضرورت توسل می‌جوید باید ثابت نماید که هیچ راه دیگری برای حفظ منافع اساسی جامعه نداشته است. چنانچه راه‌های دیگری موجود باشد ولو اینکه آن راه‌ها دشوار بوده و یا هزینه زیادی برای دولت داشته باشد، توسل به ضرورت از دولت میزبان پذیرفته نخواهد شد.^۴ دیوان‌های داوری در بررسی این شرط باید مشخص کنند که آیا اقدام صورت گرفته توسط دولت تنها راه حل برای حفظ سلامت جامعه بوده است و یا دولت می‌توانسته اقدام دیگری اتخاذ کند که نتیجه مورد نظر را داشته باشد بدون اینکه تعهدات خود را نقض کند.^۵ برای مثال در پرونده «شرکت یونیون فنوسا علیه مصر» دیوان، استدلال دولت مصر مبنی بر این که اولویت بندی برق محلی، تنها اقدام ممکن برای حفظ منافع اساسی بوده است را

1. *Sempra Energy International v. The Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/02/16, Award, 2007, paras.348-349.

2. *LG&E Energy Corp., LG&E Capital Corp., and LG&E International, Inc. v. Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/02/1, Award, 2007, para.35.

3. *National Grid plc v. The Argentine Republic*, UNCITRAL, Award, 2008, para.245.

4. DARSIIWA, Art. 25

5. Paddeu, Federica, "COVID-19 and investment treaty claims", *Kluwer*, 2020.

نپذیرفت^۱. این معیار از معیارهای دیگر پیچیده‌تر و بحث‌برانگیزتر است و برای احراز آن دیوان‌های داوری همه راه‌حل‌های موجود را به پیشنهاد سرمایه‌گذار، فارغ از هزینه و دشواری آن‌ها بررسی خواهند کرد. قرنطینه یک شهر یا ایالت، اقدام وسیع و پرهزینه‌ای است که قطعاً دیوان‌های داوری بررسی خواهند کرد که آیا این تنها راه حل موجود برای پیش‌گیری از گسترش بیماری بوده است یا خیر. در این خصوص بسیار محتمل است که دیوان‌های داوری متقاعد شوند که با توجه به وضعیت ضرورت، قرنطینه تنها راه حل موجود بوده است زیرا اکثر کشورها مبادرت به این اقدام نموده‌اند و استقبال جهانی از یک اقدام یا به تعبیر دیگر اقدام هماهنگ جهانی برای اثبات ضرورت آن کافی است. چنان‌که در پرونده «کانتیننتال علیه آرژانتین»، صندوق بین‌المللی پول، حمایت جامعه بین‌المللی از اقدام آرژانتین را ملاک قرار داد^۲. رویه داوری حکایت از آن دارد که دیوان‌های داوری غالباً به بررسی یک اقدام کلی مثل قرنطینه یک شهر اکتفا نمی‌کنند بلکه مجموعه اقدامات یک دولت را به صورت جداگانه مورد بررسی قرار می‌دهند و بر اساس آن تصمیم‌گیری می‌نمایند. البته باید توجه داشت که گاه تنها یک اقدام از مجموعه اقداماتی که دولت انجام داده می‌تواند برای سرمایه‌گذار خارجی آنچنان مخرب باشد که دیوان بر اساس آن رای به مسئولیت دولت صادر نماید.

در خصوص شرط پنجم باید اذعان داشت که معاهدات سرمایه‌گذاری، هیچ یک توسل به ضرورت را منع ننموده‌اند. در خصوص شرط ششم، اثبات دخالت دولت‌ها در به وجود آوردن خطر جدی و قریب‌الوقوع بر عهده سرمایه‌گذار خارجی است. اگر سرمایه‌گذار خارجی موفق به اثبات دخالت دولت شود، دولت میزبان از توسل به ضرورت محروم خواهد شد. برای مثال در پرونده «شرکت نشنال گرید علیه آرژانتین» دیوان دفاع ضرورت دولت را نپذیرفت و اظهار داشت که آرژانتین خود در به وجود آمدن خطر جدی و قریب‌الوقوع نقش داشته است^۳. در پرونده «ال پاسو علیه آرژانتین» نیز دیوان با بیان اینکه آرژانتین در بحران به وجود آمده نقش اساسی داشته، دفاع

1. Unión Fenosa Gas, S.A. v. Arab Republic of Egypt, ICSID Case No. ARB/14/4, Award, 2018, para. 8.46.

2. Continental Casualty Company v. The Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/03/9, Award, 2008, para. 115.

3. National Grid plc v. The Argentine Republic, UNCITRAL, Award, 2008, para.262.

ضرورت را نپذیرفت^۱. رویه داوری نشان می‌دهد که این موضوع همواره بحث‌برانگیز بوده و دیوان‌های داوری نظرات مختلفی در این خصوص ابراز داشته‌اند. برخی از دیوان‌های داوری مانند پرونده «ایمپرجیلو علیه آرژانتین»، سوء مدیریت دولت در اجرای پروژه‌ای که هدف آن تأمین رفاه و سلامت جامعه بوده است را نوعی دخالت دولت در به وجود آوردن خطر جدی و قریب‌الوقوع تلقی نموده و استناد دولت به دفاع عرفی ضرورت را مورد پذیرش قرار نداده است^۲. برخی دیگر از دیوان‌های داوری مانند پرونده «اورباسر علیه آرژانتین»، به شیوه موسع‌تری دخالت دولت را توصیف نموده‌اند، به طوری که اگر اندکی قصور از جانب دولت به اثبات برسد، دولت را محق به استفاده از ضرورت به عنوان رافع وصف متخلفانه نمی‌دانند^۳. با ارائه چنین تفسیری، چنانچه سرمایه‌گذار بتواند قصور دولت در عدم تأمین زیرساخت‌های بهداشتی و عدم تأمین هزینه و منابع کافی برای مقابله با بیماری‌های فراگیر جهانی از قبیل کووید-۱۹ را به اثبات برساند ممکن است دیوان داوری استناد دولت به ضرورت را نپذیرد و دولت را موظف به پرداخت خسارت به سرمایه‌گذار خارجی نماید. در انتها باید توجه داشت که معافیت ناشی از اعمال حالت ضرورت یا هر یک از معاذیر فوق‌الذکر، به صورت موقت می‌باشد و به محض رفع وضعیت ضرورت، دولت باید تعهدات خود در برابر سرمایه‌گذار را ایفا کند.

۲. حمایت از حق بر سلامت در چارچوب اصل اختیارات سیاست‌گذاری

در سال‌های اخیر، یک سری دعاوی علیه برخی دولت‌ها برای اقدامات تنظیمی و سیاست‌گذاری‌هایی که در جهت منافع عمومی خود انجام داده‌اند، در دیوان‌های داوری طرح شده است و در مقام دفاع از خود در این دعاوی به اصل اختیارات سیاست‌گذاری که از اصول تثبیت شده حقوق بین‌الملل عرفی است استناد نموده‌اند. اصل اختیارات سیاست‌گذاری از سیاست‌گذاری‌های دولت برای تأمین و حفظ منافع عمومی از جمله سلامت عمومی، نظم

1. El Paso Energy International Company v. The Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/03/15, Award, (2011), para. 665.

2. Impregilo S.p.A. v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/07/17, Award, 2011, para.356.

3. Urbaser S.A. and Consorcio de Aguas Bilbao Bizkaia, Bilbao Biskaia Ur Partzuergoa v. The Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/07/26, Award, 2016, para.711.

عمومی و اخلاق عمومی حمایت می‌نماید. مشروعیت این اصل ناشی از حق حاکمیت کشورهاست که به طور مکرر در قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل مورد تأکید قرار گرفته^۱ و بر اساس آن، کشور میزبان می‌تواند محدودیت‌ها، ممنوعیت‌ها، قیود و شرایطی را برای سرمایه‌گذار خارجی قائل شود.^۲ طبق اصل اختیارات سیاست‌گذاری، اگر دولت میزبان اقدامات لازم برای حفظ منافع عمومی خود را با حسن نیت و به صورت متعارف، متناسب و غیرتبعیض آمیز انجام دهد، حتی در صورتی که موجب ورود خسارت به اشخاص خصوصی شود ملزم به جبران خسارت نخواهد بود.^۳ این اصل ریشه در متمم دهم قانون اساسی ایالات متحده آمریکا دارد. در قانون اساسی ایالات متحده آمریکا، «اختیارات سیاست‌گذاری» به اختیارات هر ایالت در تنظیم رفتار و ساماندهی وضعیت در قلمرو خود جهت بهبود رفاه عمومی، بهداشت، و امنیت ساکنان آن ایالت اشاره دارد.^۴

حفاظت از سلامت عمومی جامعه از گذشته در حیطه اختیارات سیاست‌گذاری دولت‌ها بوده است. در پرونده «بیشوف» که در کمیسیون حل و فصل اختلافات میان آلمان و ونزوئلا مطرح گردید، یک کالسه آلمانی که در زمان فراگیری بیماری آبله دو نفر از مبتلایان به این بیماری را حمل کرده بود، توسط مقامات ونزوئلا توقیف شده بود. دیوان در این خصوص بیان داشت که مطمئناً در زمان شیوع یک بیماری فراگیر در صورتی که دولت از اختیارات حاکمیتی خود به طور معقول استفاده نماید، مسئولیتی متوجه وی نخواهد بود.^۵

دیوان داوری ایران و آمریکا ابتدا در پرونده «سیدکو علیه شرکت ملی نفت ایران»^۶ و سپس در پرونده «امانوئل تو علیه شرکت بیمه مودستو»^۷ تأکید نمود که دولت در قبال خسارات ناشی از

۱. میرعباسی، سیدباقر، **ملی کردن در حقوق بین الملل**، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۲۸، ۱۳۷۱، صص ۱۴۴-۱۴۵.

۲. افتخار جهرمی، گودرز و ابراهیم رضوانی، **قواعد حاکم بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مناطق آزاد تجاری**، مجله مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۱۰، شماره ۱، ۱۳۹۸، صص ۲۳-۲۴.

3. Yannaca-Small, Catherine, *Indirect Expropriation and the right to regulate in International Investment Law*, OECD Working Papers on International Investment, 2004, p. 5.

4. Tenth Amendment to the United States Constitution, Reserved Powers, 1791, p. 1511.

5. Germany v. Venezuela, Bischoff Case, Mixed Claims Commission, 1903, p. 420.

6. Sedco, Inc. v. National Iranian Oil Company and The Islamic Republic of Iran, Iran-United States Claims Tribunal, Award, 1985, para. 90.

7. Emanuel Too v. Greater Modesto Insurance Associates, Case No.880, Award No.460-880-2, Iran-United States Claims Tribunal, Award, 1989, para. 26.

اعمالی که به طور غیر تبعیض‌آمیز و با حسن نیت در چارچوب اختیارات سیاست‌گذاری خود انجام داده مسئولیتی نخواهد داشت.

دادگاه اروپایی حقوق بشر با استناد به ماده ۱ پروتکل کنوانسیون اروپایی حقوق بشر که اشاره به استثناء منافع عمومی دولت‌ها دارد^۱، در آراء خود از جمله در پرونده‌های «جیمز علیه انگلستان»^۲ و «دگورارا علیه مالتا»^۳، بر اصل اختیارات سیاست‌گذاری تاکید کرده است.

اصل اختیارات سیاست‌گذاری اخیرا به حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری نیز راه پیدا کرده و به عنوان یک اصل حقوقی در معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری خارجی ذکر شده و در دیوان‌های داوری سرمایه‌گذاری مورد استناد قرار گرفته است. طبق «اصل اختیارات سیاست‌گذاری» در حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری، چنانچه بر اثر اقدامات غیرتبعیض‌آمیز و با حسن نیتی که دولت‌های میزبان در جهت منافع عمومی انجام می‌دهند خسارتی به سرمایه‌گذاران خارجی وارد شود، دولت میزبان موظف به پرداخت غرامت نخواهد بود^۴. در مقدمه موافقتنامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری بین ایران و اسلواکی، حق طرفین متعاقد برای سیاست‌گذاری‌های داخلی به منظور دستیابی به اهداف خود به رسمیت شناخته شده است^۵. در ماده ۳ موافقتنامه دوجانبه سرمایه‌گذاری بین ایران و ژاپن نیز به حق طرفین برای اعمال اختیارات سیاست‌گذاری بر طبق قوانین داخلی خود اشاره شده است^۶.

در برخی از آراء دیوان‌های داوری نیز اصل اختیارات سیاست‌گذاری دولت‌ها مورد تاکید قرار گرفته است. در رای پرونده «چمتورا علیه کانادا» که از مهمترین آراء دیوان‌های داوری در زمینه سلامت عمومی است، اختیارات سیاست‌گذاری به طور جدی مورد تاکید قرار گرفته است. شرکت چمتورا تولیدکننده حشره کش بود ولی دولت آمریکا با توجه به سمی بودن و قدرت ماندگاری

1. Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Paris, (1952), Art. 1.

2. James and Others v. The United Kingdom, European Court of Human Rights, Applications No. 8793/79, Judgment, 1986, para. 38.

3. Degurara Caruana Gatto and Others v. MALTA, European Court of Human Rights, Application no. 14796/11, Judgment, 2013, para. 39.

4. Titi, Aikatrini, The Right to Regulate in International Investment Law, International Investment Law Series, Nomos/Hart Publishing, 2016, p. 67.

5. Islamic Republic of Iran – Slovakia, Bilateral Investment Treaty, 2016, Preamble.

6. Islamic Republic of Iran – Japan, Bilateral Investment Treaty, 2016, Art. 3.

حشره کش تولیدی چمتورا به نام «لیندین»^۱، اجازه توزیع آن را به منظور حفظ سلامت عمومی در بازار آمریکا نداد. دیوان در این خصوص مقرر داشت که اقدام صورت گرفته در حیطه صلاحیت مرجع اعمال‌کننده بوده و دولت از اختیارات سیاست‌گذاری خود به درستی استفاده کرده است لذا این اقدام مصادره محسوب نمی‌شود.^۲

در پرونده «شرکت تکمید علیه مکزیک» دیوان بیان داشت این اصل که اعمال حقوق حاکمیتی دولت در چارچوب اختیارات سیاست‌گذاری اگر موجب ورود خسارات اقتصادی شود مستلزم جبران خسارت نخواهد بود یک اصل غیرقابل انکار است.^۳

در پرونده «فلدمن علیه مکزیک» دیوان داوری تأیید کرد که دولت باید بتواند در جهت منافع عمومی خود از جمله حفظ محیط زیست، وضع مالیات جدید یا اصلاح نظام مالیاتی، اعطای یارانه، افزایش یا کاهش تعرفه‌ها و اعمال برخی محدودیت‌ها، مقررره‌گذاری کند. اگر دولت بخواهد برای وضع قوانینی از این قبیل خسارت پردازد نمی‌تواند مبادرت به تنظیم امور داخلی کشور بنماید.^۴

در پرونده «متانکس علیه آمریکا» دیوان اذعان داشت که بر اساس حقوق بین‌الملل عرفی اگر خسارات اقتصادی ناشی از اقداماتی باشد که دولت با حسن نیت در چارچوب اختیارات سیاست‌گذاری خود انجام داده است نیازی به جبران خسارت نخواهد بود.^۵

در پرونده «سالوکا علیه جمهوری چک»، دیوان مقرر داشت این اصل که اقدامات غیرتبعیض آمیز و با حسن نیت دولت‌ها در راستای اختیارات سیاست‌گذاری برای رفاه عمومی، اگر موجب ورود خسارت به سرمایه‌گذار خارجی شود به مثابه سلب مالکیت نیست و نیازی به جبران خسارت نخواهد داشت امروزه بخشی از حقوق بین‌الملل عرفی است.^۶

1. Lindane

2. Chemtura Corporation v. Government of Canada, (formerly Crompton Corporation v. Government of Canada), UNCITRAL, Award, 2010, paras. 7, 254.

3. Técnicas Medioambientales Tecmed, S.A. v. The United Mexican States, ICSID Case No. ARB (AF)/00/2, Award, 2003, para. 125.

4. Marvin Roy Feldman Karpa v. United Mexican States, ICSID Case No. ARB (AF)/99/1, Award, 2002, para. 103.

5. Methanex Corporation v. United States of America, UNCITRAL, Award, 2005, para. 32.

6. Saluka Investments B.V. v. The Czech Republic, UNCITRAL, Award, 2006, para. 262.

در پرونده «فیلیپ موریس علیه اروگوئه» دیوان بیان داشت که الزام دولت مبنی بر ساده بودن بسته بندی دخانیات و عدم تبلیغ دخانیات بر روی بسته بندی‌ها موجب نقض حقوق بین‌الملل نشده و دولت میزبان به درستی به منظور حفظ سلامت عمومی جامعه از اختیارات سیاست‌گذاری خود استفاده کرده است.^۱

بنا بر رویه داوری فوق، دولت‌های میزبان سرمایه‌گذاری که با حسن نیت و به طور غیرتبعیض‌آمیز و متعارف به منظور مقابله با کووید-۱۹ و حفظ سلامت جامعه اقداماتی را در چارچوب اختیارات سیاست‌گذاری خود انجام داده‌اند، در صورت ورود خسارت به سرمایه‌گذار خارجی با استناد به این اصل دارای مسئولیت نخواهند بود اما باید به این نکته توجه داشت که اقداماتی در حیطه اختیارات دولت قرار می‌گیرند که متناسب با وضعیت پیش آمده باشند زیرا در غیر این صورت، اقدام صورت گرفته ممکن است توسط دیوان‌های داوری به عنوان اقدامی خارج از حیطه اختیارات دولت قلمداد شود. همچنین براساس اصل حسن نیت، شرط عدم مشارکت دولت در بحران نیز در خصوص این اصل نیز قابل اعمال است. بدیهی است دولتی که با سوء مدیریت خود، موجب گسترش بحران شده است، در استناد به اصل اختیارات سیاست‌گذاری فاقد حسن نیت تلقی می‌شود. این بدان معنی است که الزام مندرج در قسمت (ب) بند ۲ ماده ۲۵ طرح مواد کنوانسیون راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در اینجا نیز صادق بوده و بر تصمیم دیوان‌های داوری موثر است، همان‌گونه که در پرونده «آزوریکس علیه آرژانتین»^۲، دیوان، نقش دولت در به وجود آمدن بحران را مورد بررسی قرار داد و با توجه به آن رای خود را صادر نمود. در مورد بیماری کووید-۱۹ اگرچه دخالت دولت میزبان سرمایه‌گذاری در به وجود آمدن این بیماری منتفی است اما این موضوع از سوی دیوان قابل بررسی است که سیاست‌های دولت چه تاثیری بر روند شیوع این بیماری داشته است و دولت‌ها تا چه حد با گسترش این بیماری برخورد جدی کرده و چه اقدامات پیشگیرانه‌ای را انجام داده‌اند و یا پس از شیوع بیماری چه اقداماتی برای مقابله با آن انجام داده‌اند. با توجه به اینکه بیماری‌های فراگیر جهانی قبلاً نیز وجود

1. Philip Morris Brands Sàrl, Philip Morris Products S.A. and Abal Hermanos S.A. v. Oriental Republic of Uruguay, ICSID Case No. ARB/10/7, Award, (2016), para. 181.

2. Azurix Corp. v. The Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/01/12, Award, 2006, para.144.

داشته‌اند، این موضوع نیز توسط دیوان‌های داوری قابل بررسی است که آیا دولت زیرساخت‌های بهداشتی و تجهیزات لازم و نیروی انسانی کافی برای مقابله با اینگونه بیماری‌ها را فراهم نموده است یا خیر. قطعاً دولت‌ها پس از شیوع بیماری چنانچه برای جبران قصور قبلی خود در فراهم نمودن زیرساخت‌های بهداشتی، اقداماتی انجام دهند که اثر منفی بر سرمایه‌گذاری‌های خارجی داشته باشد، این اقدامات از نظر دیوان، متناسب ارزیابی نخواهند شد. در این راستا، یکی از موضوعاتی که توسط دیوان‌های داوری مورد بررسی قرار خواهد گرفت، رعایت مقررات بهداشتی بین‌المللی و توصیه‌های سازمان بهداشت جهانی توسط دولت میزبان سرمایه‌گذاری است و همچنین اینکه دولت چه آمادگی‌ها و ظرفیت‌سازی‌هایی برای مقابله با بیماری‌های فراگیر از پیش در کشور ایجاد نموده بوده است.

۳. حمایت از حق بر سلامت در چارچوب حقوق بین‌الملل بشر و اصل مسئولیت

اجتماعی شرکت‌ها

دولت‌ها وظیفه اصلی حمایت و ترویج حقوق بشر را بر عهده دارند. برخی از تعهدات حقوق بشری از طریق تصویب معاهدات بین‌المللی بر کشورها تحمیل شده و برخی به واسطه پیدا کردن ویژگی عرفی، برای تمامی کشورها جنبه الزام آور پیدا کرده است. حق بر سلامت از اساسی‌ترین حقوق افراد بوده که در بسیاری از معاهدات بین‌المللی ذکر شده و اغلب دولت‌های میزبان سرمایه‌گذاری به واسطه تصویب حداقلی یکی از این معاهدات ملزم به رعایت و اجرای جنبه‌های مختلف حق بر سلامت افراد جامعه به خصوص در زمان شیوع بیماری‌های فراگیر جهانی از جمله کووید-۱۹ شده‌اند.

مقدمه اساسنامه سازمان بهداشت جهانی برای اولین بار به طور رسمی به حق بر سلامت اشاره نموده و برخورداری از بالاترین سطح سلامت قابل دستیابی را از حقوق اساسی هر انسان دانسته است. در قسمت اخیر این مقدمه آمده که دولت‌ها مسئولیت تأمین سلامتی مردم خود را

بر عهده دارند و این امر تنها با انجام اقدامات بهداشتی و اجتماعی کافی توسط دولت قابل حصول است.^۱

مهم‌ترین سند بین‌المللی که به طور جامع به حق بر سلامت پرداخته است، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل متحد است. طبق ماده ۱۲ میثاق، دولت‌های عضو، حق هر فرد را برای دستیابی و برخورداری از بالاترین وضعیت سلامت جسمی و روحی به رسمیت می‌شناسند. اقداماتی که دولت‌ها برای دستیابی و تحقق کامل این حقوق باید انجام دهند، شامل پیشگیری، معالجه، کنترل بیماری‌های همه گیر و همچنین ایجاد شرایطی جهت تأمین تمام خدمات و مراقبت‌های پزشکی در مواقع بیماری خواهد بود.^۲

با شیوع کووید-۱۹ در سراسر جهان، برخی از اسناد حقوق بشری اختصاصاً این بیماری را در مرکز توجه قرار داده و دولت‌ها را مکلف به انجام اقداماتی به منظور مقابله با آن و حفظ حق بر سلامت افراد نموده‌اند. این اسناد می‌توانند در دیوان‌های داورى سرمایه‌گذاری جهت توجیه اقداماتی که دولت برای مقابله با بیماری انجام داده و موجب ورود خسارت به سرمایه‌گذار خارجی شده است مورد استناد قرار گیرند.

قطعه‌نامه شماره ۷۴/۲۷۰ مجمع عمومی سازمان ملل در خصوص همبستگی بین‌المللی برای مبارزه با ویروس کرونا، تبعات بی‌سابقه بیماری کووید-۱۹ را مورد شناسایی قرار داده و با تأکید بر لزوم احترام کامل به حقوق بشر، خواستار همکاری‌های بین‌المللی موثر برای مهار، کاهش و شکست بیماری کووید-۱۹ شده است.^۳

قطعه‌نامه شماره ۷۴/۲۷۴ مجمع عمومی سازمان ملل در خصوص همکاری بین‌المللی برای تضمین دسترسی جهانی به دارو، واکسن و تجهیزات پزشکی برای مقابله با کووید-۱۹ از کشورهای عضو و سایر ذی‌نفعان بین‌المللی خواسته است تا در چارچوب‌های قانونی مربوطه، مانع از احتکار و انباشت غیرمجازی شوند که ممکن است دسترسی افراد به داروهای اساسی،

1. International Health Conference, Constitution of the World Health Organization, 1946, p. 1.

2. UN General Assembly, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR), 1966, Art. 12.

3. UN General Assembly, "Global solidarity to fight the coronavirus disease", 74/270, 2020, pp.1-2.

واکسن‌ها، تجهیزات پزشکی و تجهیزات محافظت شخصی موثر، مقرون‌به‌صرفه و ایمن را با مشکل مواجه سازد^۱.

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل متحد در بیانیه خود در خصوص بیماری کووید-۱۹ بیان داشته که این بیماری اثرات منفی زیادی بر حق بر سلامت آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه دارد و کشورهای عضو مکلف به اتخاذ تدابیری برای جلوگیری یا کاهش این اثرات هستند^۲.

کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد در بیانیه خود در خصوص معافیت دولت‌ها از تعهدات خود در زمان شیوع کووید-۱۹ بیان داشته که در مواجهه با بیماری فراگیر کووید-۱۹، کشورها باید اقدامات موثری را برای محافظت از حق حیات و سلامت تمامی افراد موجود در قلمرو و حوزه صلاحیتی خود انجام دهند و تایید نموده که این اقدامات ممکن است در شرایط خاص منجر به لطمه خوردن حقوق افراد شود^۳.

علاوه بر دولت‌ها، شرکت‌های خصوصی تجاری نیز دارای مسئولیت‌های اجتماعی و تکالیف حقوق بشری هستند. شرکت‌های تجاری خصوصی می‌توانند از طرق مختلفی بر حق بر سلامت تاثیر گذار باشند. شرکت‌های تولید دارو و تجهیزات پزشکی و همچنین توزیع کنندگان آنها می‌توانند با بالا بردن قیمت‌ها و یا توزیع ناعادلانه محصولات خود، برخورداری افراد از حق بر سلامت را بسیار دشوار نموده و یا تسهیل نمایند.

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل در تفسیری که از ماده ۱۲ میثاق ارائه نموده بیان داشته که اگرچه تنها کشورها عضو میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هستند و در نهایت آنها باید در خصوص پیروی از مفاد میثاق پاسخگو باشند اما همه اعضای جامعه بین‌المللی از جمله متخصصان بهداشت، خانواده‌ها، جوامع محلی، سازمان‌های بین دولتی و غیردولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد و بخش تجاری خصوصی مسئولیت‌هایی در زمینه تحقق حق

1. UN General Assembly, "International cooperation to ensure global access to medicines, vaccines and medical equipment to face COVID-19", 74/274, p.2.

2. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), Statement on the coronavirus disease (COVID-19) pandemic and economic, social and cultural rights, 2020, p 1.

3. UN Human Rights Committee (CCPR), Statement on derogations from the Covenant in connection with the COVID-19 pandemic, 2020, p. 1.

سلامت بر عهده دارند. بنابراین دولت‌های عضو باید محیطی را فراهم کنند که تسهیل‌کننده انجام این مسئولیت‌ها توسط هر بخش باشد. همچنین به منظور ایجاد فضای مطلوب برای تحقق حق بر سلامت، دولت‌ها باید اقدامات لازم را انجام دهند تا اطمینان حاصل شود که بخش تجارت خصوصی و جامعه مدنی از آگاهی کافی برخوردار بوده و اهمیت حق بر سلامت را در انجام فعالیت‌های خود در نظر می‌گیرند.^۱

کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل در رابطه با دسترسی به داروهای مورد نیاز برای بیماری‌های فراگیر جهانی، نقش شرکت‌های خصوصی را مهم ارزیابی نموده است.^۲ کمیسیون فرعی ارتقاء و حمایت از حقوق بشر هنجارهایی را در خصوص مسئولیت‌های حقوق بشری شرکت‌های فراملی و سایر شرکت‌های تجاری به تصویب رسانده است. در این سند آمده است که اگرچه دولت‌ها وظیفه اصلی تأمین و ارتقاء حقوق بشر را بر عهده دارند اما شرکت‌های فراملی و سایر شرکت‌های تجاری نیز به عنوان ارگان‌های جامعه دارای مسئولیت هستند و دولت موظف است که از رعایت و احترام به هنجارهای حقوق بشری توسط شرکت‌های فراملی و دیگر شرکت‌های تجاری اطمینان حاصل نماید.^۳

شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل در سال ۲۰۱۷ سندی را در خصوص تعهدات حقوق بشری در چارچوب فعالیت‌های تجاری به تصویب رسانده و تمامی فعالان اقتصادی از جمله نهادهای تجاری فراملی، داخلی، دولتی و خصوصی را بدون توجه به اندازه شرکت، موضوع فعالیت، محل استقرار، مالکیت و ساختار آن، مشمول این سند قرار داده است. در این سند ذکر شده است که طبق استانداردهای بین‌المللی، تمامی نهادهای تجاری فوق‌الذکر باید به حقوق مذکور در میثاق از جمله حق سلامت احترام بگذارند. از آنجا که مخاطب اسناد بین‌المللی به طور

1. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, CESCR General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12), Document E/C.12/2000/4, 2000, paras 42, 55.

2. Office of the High Commissioner for Human Rights, Access to medication in the context of pandemics, Commission on Human Rights Resolution, 2004, pp.2, 5.

3. Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Norms on the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights, 2003, pp. 1, 4.

مستقیم دولت‌ها هستند و نهادهای تجاری به طور غیرمستقیم مخاطب واقع می‌شوند، ممکن است دولت مستقیماً برای هرگونه فعل یا ترک فعل نهادهای تجاری مسئول شناخته شود.^۱

بند ۱ ماده ۲ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، دولت‌های عضو را متعهد به استفاده از تمامی ابزارها و حداکثر منابع موجود خود برای تحقق کامل حقوق شناسایی شده در میثاق می‌نماید.^۲ بخشی از منابع موجود در کشور که در این ماده به آن اشاره شده در اختیار بخش خصوصی قرار دارد که این منابع نیز باید به منظور تحقق اهداف میثاق مورد استفاده قرار گیرد و یا حداقل به این سمت هدایت شود.^۳ در تفسیری که شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل از تعهدات مندرج در میثاق ارائه داده نیز این امر انعکاس یافته که تعهد کشورها به استفاده از حداکثر منابع موجود خود به منظور اجرای حقوق مندرج در میثاق و رعایت سایر استانداردها و اصول حقوق بشر، مستلزم همکاری و پشتیبانی شرکت‌های تجاری خواهد بود و دولت‌ها مسئولیت هدایت شرکت‌های تجاری به اجرای حقوق مندرج در میثاق را بر عهده خواهند داشت. برای مثال دولت‌ها ضمن احترام به حقوق مالکیت معنوی شرکت‌ها باید اطمینان حاصل نمایند که حقوق مالکیت معنوی شرکت‌ها منجر به جلوگیری یا ایجاد محدودیت در دسترسی تمامی افراد جامعه به داروهایی که برای بهره‌مندی از حق سلامت ضروری هستند نخواهد شد.^۴

در خصوص شیوع بیماری‌های فراگیر جهانی از جمله کووید-۱۹ این منابع شامل پزشکان، بیمارستان‌ها و تجهیزات پزشکی خواهد بود و دولت مکلف است به منظور حفظ حق سلامت افراد، با درهم آمیختن و هدایت منابع عمومی و خصوصی به طور موثر به مقابله با بیماری‌های فراگیر بپردازد.

1. UN Economic and Social Council, General comment No. 24, State obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the context of business activities, E/C.12/GC/24, 2017, paras. 3, 11.

2. UN General Assembly, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR), 1966, Art. 2(1).

3. Saul, Ben et. al., The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: Commentary, Cases and Materials, Oxford University Press, United Kingdom, 2014, p. 143.

4. UN Economic and Social Council, General comment No. 24, State obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the context of business activities, E/C.12/GC/24, 2017, paras. 23-24.

سازمان بین‌المللی کار در اعلامیه «شرکت‌های چندملیتی و سیاست‌های اجتماعی» در سال ۲۰۱۷ بیان نموده که شرکت‌های چندملیتی باید به حقوق حاکمیتی دولت‌ها احترام گذاشته و از قوانین و مقررات داخلی، رویه‌های داخلی و تعهدات بین‌المللی پذیرفته شده توسط دولت‌ها از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق‌های مصوب سازمان ملل پیروی نمایند.^۱

با توجه به اسناد فوق‌الذکر، دولت‌ها بر اساس تعهدات حقوق بشری که بر عهده دارند، مسئولیت دارند که تمامی افراد، نهادها و شرکت‌های تجاری خصوصی موجود در قلمرو و حوزه صلاحیتی خود از جمله‌های سرمایه‌گذاری‌های خارجی را به‌خصوص در زمان شیوع بیماری‌های فراگیر از جمله کووید-۱۹ در جهت نیل به حق سلامت افراد سازماندهی نمایند و نه تنها در صورتی که این اقدامات را به صورت غیرتبعیض آمیز، معقول و قانونی انجام دهند مسئولیتی در دیوان‌های داوری متوجه آنها نخواهد بود بلکه در صورت قصور در انجام این اقدامات به دلیل نقض تعهدات حقوق بشری مبنی بر حفظ حق بر سلامت افراد جامعه مسئول شناخته خواهند شد.

1. International Labour Organization (ILO), Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy, Geneva, 2017, para. 8.

نتیجه‌گیری

در صورتی که دعاوی سرمایه‌گذاری ناشی از بیماری‌های فراگیر از جمله کووید-۱۹ بر اساس معاهدات سرمایه‌گذاری مطرح شوند که شرط استثنای مربوط به سلامت عمومی در آن‌ها درج نشده است، دولت میزبان در چارچوب این معاهدات قادر به دفاع از اقدامات خود نخواهد بود. در اینگونه موارد دولت میزبان می‌تواند با استناد به دفاع عرفی ضرورت، اصل اختیارات سیاست‌گذاری و یا تعهدات حقوق بشری خود مبنی بر سازماندهی تمامی نهادها و شرکت‌های تجاری خصوصی در جهت حفظ حق بر سلامت افراد به خصوص در زمان شیوع بیماری‌های فراگیر جهانی، خود را از مسئولیت اقداماتی که موجب ورود خسارت به سرمایه‌گذار خارجی شده است، معاف نماید.

با توجه به اهمیت حیاتی اقدامات دولت‌ها برای حفظ سلامت عمومی جامعه، لازم است یک بستر حقوقی برای دولت‌های میزبان فراهم شود تا بتوانند بدون نگرانی از طرح دعاوی احتمالی از سوی سرمایه‌گذاران خارجی که حدود اختیارات دولت برای مقابله با گسترش بیماری‌های فراگیر را بسیار کاهش می‌دهد، به کنترل بیماری‌ها بپردازند. به دلیل شیوع بیماری‌های فراگیر جهانی متعددی که تاکنون حیات بشری را در معرض تهدید قرار داده و در آینده نیز شیوع انواع دیگری از آن‌ها بسیار محتمل است، ضرورت دارد دولت‌های میزبان از انعقاد معاهدات سرمایه‌گذاری جدید بدون درج شرط استثنای مربوط به سلامت عمومی خودداری نموده و با مستثنی نمودن اقداماتی که در موارد شیوع بیماری فراگیر جهانی برای جلوگیری از گسترش این بیماری‌ها ضرورت دارد، بر تکلیف خود مبنی بر حفظ سلامت عمومی جامعه تأکید نمایند. دولت‌های میزبان همچنین می‌توانند با الحاق اصلاحیه به معاهدات سرمایه‌گذاری موجود، حفظ سلامت عمومی جامعه را از شمول تعهدات خود در معاهدات سرمایه‌گذاری موجود مستثنی نمایند.

نکته مهم آن که اغلب معاهدات سرمایه‌گذاری با سکوت در خصوص استثنائات مربوط به حفظ منافع دولت میزبان و یا روشن نمودن جزئیات استناد به این استثنائات، تفسیر آن‌ها بر عهده دیوان‌های داوری گذاشته‌اند، حال آنکه اغلب داورانی که در خصوص دفاعیات دولت میزبان قضاوت می‌نمایند، در مورد منافع ملی، سلامت عمومی، روش‌های تثبیت اقتصاد کلان

کشور و همچنین تعهدات دولت‌ها بر طبق قوانین ملی خود، اطلاعات کافی ندارند^۱. این امر موجب تشتت آراء و غیرقابل پیش‌بینی بودن نتیجه دعاوی شده که یکی از عیوب بزرگ داوری‌های سرمایه‌گذاری است^۲. پیشنهاد می‌شود در نسل جدید معاهدات سرمایه‌گذاری علاوه بر تصریح به مسئولیت‌های اجتماعی سرمایه‌گذاران خارجی، اصول مربوط به حفظ منافع دولت میزبان و جزئیات استناد به این اصول، شفاف سازی شود تا حتی الامکان نیازی به تفسیر این قواعد توسط دیوان‌های داوری سرمایه‌گذاری وجود نداشته باشد.

همچنین با توجه به قطعنامه‌های شماره ۷۴/۲۷۰ و ۷۴/۲۷۴ مجمع عمومی سازمان ملل که خواستار همکاری بین‌المللی کشورها و سایر ذینفعان در خصوص مبارزه با ویروس کرونا و بیماری کووید-۱۹ شده‌اند، ضرورت دارد دولت‌های متعاهد ضمن صدور یک بیانیه تفسیری مشترک، اعلام نمایند که با توجه به شرایط موجود، اقدامات متناسب و ضروری که دولت‌ها با حسن نیت و بدون تبعیض جهت پیشگیری از گسترش و کنترل بیماری کووید ۱۹ انجام داده‌اند، از مصادیق اقداماتی است که نیاز به جبران خسارت ندارد^۳ و نباید نقض تعهدات معاهداتی و قراردادی آن‌ها تلقی گردد.

برخی از نهادهای بین‌المللی تاثیرگذار نیز می‌توانند بر اساس قطعنامه‌های فوق‌الذکر، اقدامات مؤثری را به انجام برسانند. کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل (آنکتاد) که تخصص آن در زمینه معاهدات سرمایه‌گذاری است، می‌تواند اصلاحاتی را جهت مستثنی نمودن اقدامات مربوط به پیشگیری از شیوع بیماری‌های فراگیر از شمول تعهدات مندرج در معاهدات سرمایه‌گذاری پیشنهاد نماید.

کمیسیون حقوق تجارت بین‌الملل سازمان ملل (آنسیترال) نیز ضرورت دارد با ارائه تفسیری از طرح مواد کنوانسیون راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، اقدامات دولت‌های میزبان را در موارد شیوع بیماری‌های مسری از مصادیق «ضرورت» اعلام نماید تا بدین ترتیب نوعی وحدت

1. Pathirana, Dilini, "COVID-19, preventative measures and the investment treaty regime", *Afronomics Law*, 2020

۲. محبی، محسن و سهیلا ابراهیمی لویه، لزوم تشکیل رکن تجدیدنظر در داوری سرمایه‌گذاری بین‌المللی، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۲، شماره ۸۷، ۱۳۹۸، ص ۳۵۷.

3. Non-Compensable Measures

رویه بین دیوان‌های داوری سرمایه‌گذاری ایجاد شده و از صدور آراء متشدد و مغایر در این زمینه جلوگیری به عمل آید.

مصوبات سازمان بهداشت جهانی نیز در این زمینه می‌تواند بسیار یاری‌دهنده باشد. اقدامات فوق‌الذکر یا مانع از رجوع سرمایه‌گذار به داوری شده و یا در صورت پذیرش دعوا می‌تواند در مرحله صلاحیتی و ماهوی بر تصمیمات دیوان‌های داوری در حل و فصل دعاوی مربوط به بیماری‌های فراگیر جهانی از جمله کووید-۱۹ بسیار تاثیرگذار باشند.

منابع

الف) فارسی

کتاب

۱. پیران، حسین، **مسائل حقوقی سرمایه‌گذاری بین‌المللی**، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۳.
۲. حسیبی، به آذین، **دولت و سرمایه‌گذاران خارجی: استانداردهای بین‌المللی**، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های شهر دانش، ۱۳۹۰.
۳. دالزر، رودلف و کریستف شروتر، **اصول حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری**، ترجمه: سید قاسم زمانی و به آذین حسیبی، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵.
۴. عسکری، پوریا، **حقوق سرمایه‌گذاری خارجی در رویه داوری بین‌المللی**، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴.
۵. مستقیمی، بهرام و مسعود طارم سری، **مسئولیت بین‌المللی دولت**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

مقاله

۶. افتخار جهرمی، گودرز و ابراهیم رضوانی، **قواعد حاکم بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مناطق آزاد تجاری**، مجله مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۱۰، شماره ۱، ۱۳۹۸.
۷. محبی، محسن و سهیلا ابراهیمی لویه، **لزوم تشکیل رکن تجدیدنظر در داوری سرمایه‌گذاری بین‌المللی**، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۲، شماره ۸۷، ۱۳۹۸.
۸. میرعباسی، سیدباقر، **ملی کردن در حقوق بین‌الملل**، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۲۸، ۱۳۷۱.
۹. ناصری لاریجانی، نغمه، **تعامل میان حقوق معاهدات و حقوق مسئولیت بین‌المللی در توجیه عدم ایفای تعهدات بین‌المللی**، مجله حقوقی بین‌المللی، سال بیست و هفتم، شماره ۴۲، ۱۳۸۹.

ب) انگلیسی

Books

10. Saul, Ben et. al. *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: Commentary, Cases and Materials*, Oxford University Press, United Kingdom, 2014.
11. Titi, Aikatrini. *The Right to Regulate in International Investment Law*, International Investment Law Series, Nomos/Hart Publishing, 2016.
12. Weeramantry, Romesh. *Treaty Interpretation in Investment Arbitration*, Oxford University Press, 2012.
13. Yannaca-Small, Catherine. *Indirect Expropriation and the right to regulate in International Investment Law*, OECD Working Papers on International Investment, 2004.

Articles

14. Aleksandar Vasovic. "Serbia introduces 90-day moratorium on loan payments", *Reuters*, 2020.
15. Ashurst. "Law Decree No 18 of 17 March 2020", *Cura Italia Decree*, 2020.
16. Daily Sabah, "France Seizes Millions of Masks, Gloves intended for Spain and Italy", *Daily Sabah with Wires*, 2020.
17. David Matthews. "Spain nationalizes private hospitals to combat coronavirus outbreak", *New York Daily News*, 2020.
18. Douglas, Zachary. "The MFN Clause in Investment Arbitration: Treaty Interpretation off the Rails," *Journal of International Dispute Settlement*, Vol.2, No. 1, 2011.
19. Espinoza, Javier, "European Commission Warns Member States on Mask Export Ban", *Financial Times*, 2020.
20. Johnson, Kay. "Cambodia to ban some rice exports April 5 due to coronavirus", *Reuters*, 2020.
21. Kraus, Lawrence ET. Al., "Government Seizure of Medical Supplies from Health Care Providers- Is It Legal?"; *Foley & Lardner LLP*, (2020).
22. Medetsky, Anatoly. "Virus puts risk of Russian wheat-export curbs back in focus", *Bloomberg*, 2020.

23. Morris, Stephen et al. "British lenders suspend dividends after BoE pressure", *Financial Times*, 2020.
24. Newcombe, Andrew, "General Exceptions in International Investment Agreements, *Draft Discussion Paper Prepared for BIICL Eighth Annual WTO Conference*, 2008.
25. Pathirana, Dilini. "COVID-19, preventative measures and the investment treaty regime", *Afronomics Law*, 2020.
26. Simon Harris. "Private hospitals will be made public for duration of coronavirus pandemic", *The Journal Publication*, 2020.
27. Singh, Rajesh Kumar. "India bans all exports of virus drug often touted by Trump", *Bloomberg*, 2020.
28. Vu, Khanh. "Vietnam's ban on rice exports still in force, government may set limit: traders", *Reuters*, 2020.

Documents

29. European Commission, "Guidance to the Member States concerning foreign direct investment and free movement of capital from third countries, and the protection of Europe's strategic assets, ahead of the application of Regulation (EU) 2019/452 (FDI Screening Regulation)", 2020.
30. ICSID Convention on the settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States, 1966.
31. International Labour Organization (ILO), Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy, Geneva, 2017.
32. International Law Commission (ILC), Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (DARSIWA), 2001.
33. Islamic Republic of Iran – Japan, Bilateral Investment Treaty, 2016.
34. Islamic Republic of Iran – Slovakia, Bilateral Investment Treaty, 2016.
35. Office of the High Commissioner for Human Rights, Access to medication in the context of pandemics, Commission on Human Rights Resolution, 2004.
36. Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Paris, (1952).
37. Statute of the International Court of Justice

38. Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Norms on the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights, 2003.
39. Tenth Amendment to the United States Constitution, Reserved Powers, 1791.
40. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), Statement on the coronavirus disease (COVID-19) pandemic and economic, social and cultural rights, 2020.
41. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, CESCR General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12), Document E/C.12/2000/4, 2000.
42. UN Economic and Social Council, General comment No. 24, State obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the context of business activities, E/C.12/GC/24, 2017.
43. UN Economic and Social Council, General comment No. 24, State obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the context of business activities, E/C.12/GC/24, 2017.
44. UN General Assembly, "Global solidarity to fight the coronavirus disease", 74/270, 2020.
45. UN General Assembly, "International cooperation to ensure global access to medicines, vaccines and medical equipment to face COVID-19", 74/274, 2020.
46. UN General Assembly, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR), 1966.
47. UN General Assembly, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR), 1966.
48. UN Human Rights Committee (CCPR), Statement on derogations from the Covenant in connection with the COVID-19 pandemic, 2020.
49. Vienna Convention on the law of treaties, 1969.

Cases

50. Azurix Corp. v. The Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/01/12, Award, 2006.
51. Chemtura Corporation v. Government of Canada, (formerly Crompton Corporation v. Government of Canada), UNCITRAL, Award, 2010.

52. Continental Casualty Company v. The Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/03/9, Award, 2008.
53. Degurara Caruana Gatto and Others v. MALTA, European Court of Human Rights, Application no. 14796/11, Judgment, 2013.
54. El Paso Energy International Company v. The Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/03/15, Award, 2011
55. Emanuel Too v. Greater Modesto Insurance Associates, Case No.880, Award No.460-880-2, Iran-United States Claims Tribunal, Award, 1989.
56. Germany v. Venezuela, Bischoff Case, Mixed Claims Commission, 1903.
57. Impregilo S.p.A. v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/07/17, Award, 2011.
58. International Health Conference, Constitution of the World Health Organization, 1946.
59. James and Others v. The United Kingdom, European Court of Human Rights, Applications No. 8793/79, Judgment, 1986.
60. LG&E Energy Corp., LG&E Capital Corp., and LG&E International, Inc. v. Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/02/1, Award, 2007.
61. Marvin Roy Feldman Karpa v. United Mexican States, ICSID Case No. ARB (AF)/99/1, Award, 2002.
62. Methanex Corporation v. United States of America, UNCITRAL, Award, 2005.
63. National Grid plc v. The Argentine Republic, UNCITRAL, Award, 2008.
64. National Grid plc v. The Argentine Republic, UNCITRAL, Award, 2008.
65. Paddeu, Federica, "COVID-19 and investment treaty claims", *Kluwer*, 2020.
66. Philip Morris Brands Sàrl, Philip Morris Products S.A. and Abal Hermanos S.A. v. Oriental Republic of Uruguay, ICSID Case No. ARB/10/7, Award, (2016).
67. Saluka Investments B.V. v. The Czech Republic, UNCITRAL, Award, 2006.
68. Sedco, Inc. v. National Iranian Oil Company and The Islamic Republic of Iran, , Iran-United States Claims Tribunal, Award, 1985.
69. Sempra Energy International v. The Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/02/16, Award, 2007.
70. Técnicas Medioambientales Tecmed, S.A. v. The United Mexican States, ICSID Case No. ARB (AF)/00/2, Award, 2003.

71. Unión Fenosa Gas, S.A. v. Arab Republic of Egypt, ICSID Case No. ARB/14/4, Award, 2018.
72. Urbaser S.A. and Consorcio de Aguas Bilbao Bizkaia, Bilbao Biskaia Ur Partzuergoa v. The Argentine Republic, ICSID Case No. ARB/07/26, Award, 2016.